

SƏXAVƏTLİ İNSAN SURƏTİ: HƏMZƏ AĞA (Ağbaba folklor örnəkləri əsasında)

Vüsal Abiyev
AMEA Folklor İnstitutu
Elmi işçi
v.abiyev@mail.ru

XÜLASƏ

Məqalədə Qərbi Azərbaycanın Ağbaba mahalının el ağsaqqalı Həmzə ağanın mərdliyi və səxavətliyindən bəhs olunur. Qeyd olunur ki, bu səxavətli insan qapısına gələnləri əvvəlcə qonaq etmiş, daha sonra dərdlərini dinləyib xeyli pul, bəxşiş verib yola salmışdır. Bu xüsusiyyətlər Həmzə ağa ilə bağlı yaranmış folklor örnəklərində (rəvayətlərdə, aşiq rəvayətlərində) geniş əksini tapmışdır. Ağanın əliaçıqlığı, mərdliyi bu örnəklərdə əsas motivdir. El ağsaqqalı ömrü boyu xeyirxahlığından əl çəkməmiş, hətta düşmənlərinə qarşı da səxavətli olmuşdur.

Açar sözlər: Həmzə ağa, el ağsaqqalı, mərd, səxavətli, aşiq rəvayəti, namərd düşmən

Uca Allahımız bəşər övladlarının hamısına ya tam zənginlik, ya da tam yoxsulluq bəxş etməmişdir. Burada bir nisbilik özünü biruzə verməkdədir. Elə insanlar var ki, onlar Tanrının hökmü ilə mal-mülk sahibi olurlar. Amma çox nadir kəslər tapılır ki, ona bəxş olunmuş var-dövlətdən məhz Yaradanın təqdir etdiyi kimi yararlınsın. Yəni söhbət səxavətdən, səxavətli olmaqdan gedir. Səxavət Allaha məxsus sifətlərdən biridir. Öz mal-mülkündən ehtiyacı olanlara pay ayıraraq, onların könlünü xoş etmək Allah qatında bəyənən əməllərdəndir. Belə yüksək səxa sahiblərindən biri də Qərbi Azərbaycanın Ağbaba mahalının el ağsaqqalı, xeyriyyəçi Həmzə ağadır.

O 1864-cü ildə Ağbabanın Köhnə İbiş kəndində anadan olub. Kənd ağsaqqallarının dediyinə görə çox səxavətli, əliaçıq, mərd, qorxmaz bir insan olub. Yoxsulların himayədarı olan bu el ağsaqqalı ömrü boyu bu xeyirxah əməllərdən uzaqlaşmamışdır. Qapısına gələn ehtiyacları insanları əliboş geri qaytar-

mamışdır. Onları əvvəlcə yedirib-içirmiş, sonra dərdlərini dinləyib xeyli pul, bəxşiş verərək yola salmışdır. Həmzə ağa bu yaxşı əməlləri ilə el-oba arasında dərin hörmət qazanmışdır. Təbii ki, bu el-oba sevgisinin təzahürü olaraq Həmzə ağa haqqında xeyli sayda rəvayətlər meydana çıxmışdır. Onlardan “Hamza ağaynan qoca kişi”, “Dilənçiyənən Hamza ağa”, “İrişdi çobannan Hamza ağa”, “Qərif adamın sınağı”, “Hamza ağanın qonağıynan Ağsaqqal Vəli”, “Hamza ağaynan qonşusu”, “Hamza ağaynan kasıf kişi”, “Buyur, haqqını al”, “Onda Hamza ağaynan onun fərqi olmaz ki...”, “Zarafatcıl adam”, “Seldağlanlı Salman”, “Həmzə ağaynan Xozeyin Məmməd” və s.) nümunə göstərmək olar. Fil.ü.f.d. Tacir Qurbanov yazır: “Mərd kişilər, səxavət, din-iman sahibi kim-sələr unudulmayıblar, həmişə xatırlanıblar. Adamlar onlara olan sevgilərini, xoş duyğularını rəvayətlərə, əhvalatlara, şirin xatirələrə çeviriblər. Rəvayətləri yaradıblar ki, bu köhnə kişilər, onların yaxşı əməlləri unudulmasın, yaşadılsın, həm də gələcək nəsillərə örnək olsun” [2, s. 3]. Həmzə ağa ilə bağlı rəvayətləri oxuduqca onun dünyagörüşlü, təfəkkürlü, səbirli və təmkinli, xeyirxah, səxavətli, zarafatcıl bir şəxs olduğu aydın şəkildə ortaya çıxır.

Folklorşünas Tacir Qurbanov Həmzə ağa ilə bağlı folklor örnəklərini toplayıb kitab halında çap etdirmişdir. Bu toplama işinin yaxşı cəhəti odur ki, burada toplanıb yazıya alınan folklor örnəklərinin yalnız bir nəfər şəxslə, yəni Həmzə ağa ilə bağlı olmasıdır. Məlumdur ki, hər hansı bir folklor örnəyi istər xalq nəğməsi olsun, istər aşiq şeiri, istər rəvayət – nə olur-olsun, onun bir yaranma səbəbi olur. Təbii ki, tarixi şəxslərlə bağlı rəvayətlər də ayrı-ayrı adamlarla əlaqəli el-oba arasında formalaşmış eldən-elə, dildən-dilə yazılmışdır. Belələrindən biri də Həmzə ağadır. Kitabda iyirmi səkkiz rəvayət, üç gəraylı və üç aşiq rəvayəti verilib. Burada toplanan gəraylılarda Həmzə ağanın necə insan olduğu daha qabarıq göstərilir. Bunu daha aydın təsəvvür etmək üçün həmin şeirlərdən nümunələrə nəzər salaq:

Həmzə ağa ər kişidi,
Comərtlikdə nər kişidi.
Kasıb-kusubu eşidir,
Yaxşı işi, əzyəti var [1, s. 49].
(Xudamədəd)

Kasıbların atasıydı,
İnsafının ötəsiydi.
Darda dada yetəsiydi
Həmzə ağa, Həmzə ağa.

El üçündü varı-pulu,
Özü bir Allahın qulu.
Mərhəmətli, həm də ulu,
Həmzə ağa, Həmzə ağa [1, s. 50].
(Yetim Əsgər)

Adamları saya salar,
Kasıbların dərindən alar.
Dərindi, dərinə dalar,
Sevər düzü Həmzə ağa [1, s. 51].
(Bala Oruc)

Bu folklor örnəklərinin arasında namərd düşmənlərimizlə bağlı olanlar da var. Rəvayətlərin birində göstərilir ki, bir neçə nəfər erməni Həmzə ağanın yanına gəlirlər. Ağa bu üstü-başı cırıq, başı-gözü əzilmiş erməniləri görüb təəccüblənir. Məlum olur ki, onlar bu torpaqlara “Ruset torpağı” dediklərinə görə əzişdiriliblər. Bununla belə ağa yenə təmkinini saxlayır, erməniləri qarısından ac yola salmır, deyir: “Gedin iki yaxşı dürmək gətirin. Verin bunnara, yeyə-yeyə getsinnər, buranın da Ruset torpağı olduğunu bir də dilə gətirmə-sinnər” [1, s. 27].

Digər bir rəvayətdə göstərilir ki, bir halsız, arıq erməni Həmzə ağanın yanına ot biçinində işləməyə gəlir. Həmzə ağa ona belə deyir: “Şinelin içində bulanırsan, ay erməni. Al sənə bir manat verim (erməniyə bir manatlıq gümüş pul verir), Gümrüyə geri qayıt. Sonra deməsinlər ki, Həmzə ağa kərəntinin altında bir erməniyi öldürdü” [1, s. 46].

Ağanın əliaçıqlığı, xeyirxahlığı bu kitabda toplanan folklor örnəklərində əsas motivdir. Həm də ağa bunu elə ustalıqla edir ki, qarşıdakı utanıb-çəkinməsin, xəcalətli olmasın. Rəvayətlərin birində ağanın nökeri ona pendir mortalına qiymətindən dəfələrlə artıq pul verdiyini xatırladanda o deyir: “Görmə-

dinmi, kişi çox kasıfdı. Elə elədim utanmasın. Kasıvı səvindirməhdən yaxşı iş yoxdu. Kim nə deyir-desin” [1, s. 27].

Həmzə ağa kiməsə əl tutub kömək edəndə ondan “sağ ol”, ya da minnətdarlıq ummur. Sadəcə, səxa etməyi özünün əsas işi hesab edir. Biz bunu rəvayətlərin birində də görə bilərik. Yekə Rza ağaya şikayətlənir ki, qarıya bir bu qədər hörmət etdin, amma o, bunun müqabilində sənə quruca “sağ ol” da demədi. Ağa mülayimliklə deyir: “Yekə Rza, hər kəs yaxşılığı Allahın xatirinə eləyir. O qarı bunu qanar, qanmaz – öz işidi, əmə kişinin işi yaxşılıxdı” [1, s. 37].

Bu nümunələrdən də görüldüyü kimi, Həmzə ağa dünyagörüşlü, səxavətli, səbirli, mehriban, inanlı bir adamdı. Təbii ki, bunu aşıq rəvayətlərində də görməmək mümkün deyil. “Axırkələh əhvalatı” adlı aşıq rəvayətindən bir nümunəyə baxaq:

Ərdahan, Çıldır, Qağızman,
Axırkələh... hər yan bilir;
Qars, Gürcüstan, neçə yerrər,
Səni hallı bir xan bilir;
Səxavətin, insafın var,
Burda səni hər can bilir;
Qapın şah qapısı kimi,
Xoşdu hər vaxtın, ay ağa;
Məclisin məclis yerində,
Qurdu taxtın, ay ağa [1, s. 56-57].

Həmzə ağanın bir xüsusiyyəti də odur ki, qapısına məsləhətə gələn, ondan kömək diləyən insanları dinləmədən birinci növbədə süfrəsinə qonaq edir, sonra nə məqsədlə gəldiklərini öyrənib bacardığı qədər onlardan kömək əlini əsigəmir. Məsələn, bir kasıb adam Həmzə ağanın qapısına gəlir, ondan iş istəyir:

“ – Mana bir iş ver, kasıv adamam.

Deyir:

– Sən bilirsənmi xəsiyyətini?! Qabaxcax içəri gəl, Allah verənnən ye. Sonra dərdin nədi, onu de” [2, s. 21].

Aşıq poeziyasının ünlü sənətkarı Aşıq Ələsgər də mərd, səxavətli insanları vəsf etmişdir. Müəllifin iki divanisi (“Deyin”, “Eləyib”) dediklərimizi sübut edir. Bu divanilərdə Dəli Alı adlı şəxsin mərdliyi, səxavətliyi geniş surətdə təqdir olunur.

Tüf dağıdıb, ordu pozan,
Səf yaran sərdar balası.
Səxavətdə misli-Hatəm,
Səddə İsgəndər balası,
Qurşayıb kəmərinə
Cahi-Qəzənfər balası,
Qəniminə qan ağladır,
Bac vermir düşmana – deyin! [3, s. 190].

Həmzə ağanın mərdliyini, səxavətliyini əks etdirən folklor örnəkləri çoxdur. Biz sadəcə onların bir hissəsi haqqında diqqətə çatdırdıq. Bu mərd, səxavətli el ağsaqqalının əziz xatirəsi əbədi olaraq xalqımızın yaddaşında qalacaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Tacir Səmimi (Qurbanov). Həmzə ağa. Bakı: SkyG, 2020
2. Köhnə kişilər. Tərtib edən: Tacir Səmimi (Qurbanov). Bakı: SkyG, 2020
3. Aşıq Ələsgər. Şeirlər, aşıq-rəvayətləri, xatirələr (Tərtib edən: İ.Ələsgər) Bakı: Çinar-çap, 2003

ОБРАЗ ЩЕДРОГО ЧЕЛОВЕКА ХАМЗА АГА (На основе фольклорных образцов Агбаба)

Вюсал Мираби оглы Абиев

РЕЗЮМЕ

В статье повествуется о храбрости и щедрости старейшины Агбабинского района Западного Азербайджана Хамза Ага. Этот мудрый

и щедрый человек радушно принимал приходивших к нему в дом гостей, а затем выслушивал их проблемы и жалобы, провожал их, одарив немалыми деньгами и подарками. Эти подробности его жизни нашли широкое отражение в связанных с Хамза-Ага фольклорных образцах – народных преданиях, сказаниях ашугов.

Его мужество и щедрость являются главным сюжетным элементом этих рассказов. Почитаемый народом Хамза Ага был добр к людям в течение всей своей жизни, был щедрым даже к своим врагам.

Ключевые слова: Хамза ага, Агбабинский район, ашыгские сказания.

CHARACTER OF A GENEROUS MAN: HAMZA AGHA (Based on examples of Agbaba folklore)

Vusal Abiyev

SUMMARY

The article tells about the courage and generosity of the elder of the Agbaba region of Western Azerbaijan Hamza Agha. This wise and generous person cordially received the guests who came to his house, and then listened to their problems and complaints, accompanied them, giving them a lot of money and gifts. These details of his life are widely reflected in folklore patterns associated with Hamza-Agha - lore, tales of the Ashugs.

His courage and generosity are the main plot element of these stories. Revered by the people, Hamza Agha was kind to people throughout his life, was generous even to his enemies.

Key words: Hamza aga, Agbaba region, Ashyg legends